

Ταξίδια στα Βαλκάνια (II)

ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ

Ο Γεώργιος Τερτσέτης (1800-1874), διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Βουλής, το καλοκαίρι του 1858 ταξίδεψε σε πολλές δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες και σε μία βαλκανική, στο Μαυροβούνιο.

Οι εντυπώσεις του από τη μαυροβουνιώτικη φύση και την τότε πρωτεύουσα Κετίγηνη (Cetinje) ανακοινώθηκαν στο αθηναϊκό κοινό και κατόπιν κυκλοφόρησαν σε βιβλίο μαζί με άλλους λόγους (Λόγος της 25 Μαρτίου του έτους 1859, Τι είδα εις την τετράμηνον περιήγησίν μου, εν Αθήναις 1859). Πρόκειται για ένα από τα πρωιμότερα ταξίδια στα Βαλκάνια, αφότου το πολιτικό μοντέλο της «Ευρώπης των εθνικοτήτων» επεκτεινόταν προς τη Χερσόνησο. Το ταξίδι στο Μαυροβούνιο, το οποίο πέντε μόλις χρόνια πριν είχε φιλοτεχνηθεί σε χάρτη ως «χώρα», δεν ήταν για την εποχή ούτε αυτονότο ούτε εύκολο· πολύ περισσότερο που επρόκειτο για ταξίδι με στόχο, πιθανότατα, το συντονισμό κινήματος, όταν κι άλλες δυνάμεις, κυρίως ιταλοί ριζοσπάστες αλλά και ελληνικοί κύκλοι, μεταξύ αυτών και ο Όθωνας, σχεδίαζαν παρόμοιες κινήσεις για την υλοποίηση απελευθερωτικών και αλυτρωτικών αιτημάτων. Η στιγμή φαινόταν κατάλληλη, αφού το τέλος του Κριμαϊκού πολέμου είχε εγκαινιάσει διαδικασίες με τις οποίες οι Μεγάλες δυτικο-ευρωπαϊκές δυνάμεις, με δεδομένη την υποβάθμιση του ρόλου της Ρωσίας, κατάφεραν να δρομολογήσουν θεσμικές μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία, για τη μετατροπή της σε κράτος με ισονομία και ανεξιθρησκεία (Χάππι Χουμαγιούν, Φεβρ. 1856).

Από την άλλη μεριά, και το Μαυροβούνιο βρισκόταν τότε σε μία μεταβατική συγκυρία, αφού από το 1852 είχε μεταβληθεί θεσμικά από ένα συνοριακό «σημείο» κατοικημένο από ομάδες πατριών «εξεγερμένων» και «φυγόδικων», με επικεφαλής την κοσμική/εκκλησιαστική εξουσία του ηγεμόνα/επισκόπου (βλαδίκας), σε ένα «κοσμικό κράτος» ευρωπαϊκού τύπου με ηγεμόνα τον Δανιήλ, τον οποίο συνάντησε ο Τερτσέτης. Αυτές οι εξελίξεις, που σήμαιναν ελάχιστα για τον ορεσίβειο «λαό των Μοντενεγρίνων», ισοδυναμούσαν, αντίθετα, με την είσοδο

της ηγετικής ομάδας, που είχε μόλις τότε απεκδυθεί το εκκλησιαστικό περίβλημα, στο δίκτυο των ευρωπαϊκών διπλωματικών σχέσεων -δεν είναι τυχαίο ότι ο Δανιήλ σύντομα θα δολοφονηθεί. Διαφεύγοντας τον

πολύχρονο και αποκλειστικό έλεγχο της Ρωσίας, το Μαυροβούνιο μπορούσε να συμμετέχει πλέον στα πολύπλοκα διπλωματικά παιχνίδια των Μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, οι οποίες μόλις τότε ανακάλυπταν αυτή τη βαλκανική γωνιά και τη γεωπολιτική της σημασία τόσο για την ευρωπαϊκή όσο και για την ισορροπία ανάμεσα στους νοτιοσλάβους.

Στην περιγραφή του λοιπόν ο Τερτσέτης σκιαγραφεί ακριβώς τη διαδικασία συγκρότησης μιας μαυροβουνιώτικης «εθνικής» ιδεολογίας, που αντλεί, στην

πρώιμη αυτή φάση, από την τοπική παράδοση (το φιλοπόλεμο του ανδρικού πληθυσμού), την κυρίαρχη οικογένεια των Πέτροβιτς Νιέγκος και τη θρησκευτική αντίθεση με τον ο-

θωμανό κυρίαρχο. Πρόκειται για μια ακραία περίπτωση «εθνισμού» στη «Βαλκανική των εθνικοτήτων», καθώς η διακριτή εθνική και πολιτική μαυροβουνιώτικη οντότητα οικοδομείται τόσο με την αξιοποίηση της νέας γεωπολιτικής σημασίας της ορεινής επικράτειας και της θαλάσσιας εξόδου της πάνω στο σύνορο ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση όσο και με την (ιδεατή) εθνική νοηματοδότηση του χώρου και των ανδρών/ανθρώπων που τον κατοικούν (ιεροποίηση των βουνών, ηρωοποίηση των ληστών/πολεμιστών, εθνικοποίηση των παραδοσιακών εθίμων των ληστρικών/κτηνοτροφικών πατριών). Η αγιοποίηση του ηγεμόνα, ιδέα που αντλείται από το σλαβικό ορθόδοξο μεσαιωνικό παρελθόν, αν και εκπλήσσει τον Τερτσέτη, τον συγκινεί βαθύτατα, αναγνωρίζοντας στην επιλογή αυτή ένα κατεξοχήν ενοποιητικό εθνικό παράγοντα ανάμεσα στους μαυροβούνιους καθώς και ένα ελληνο-μαυροβουνιώτικο συνδετικό κρίκο.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Κετίγνη

Α σηκώσαμεν τέλος την άγκυραν από τον Ισθιμόν, αρμενίζομεν με την φωτιάν, σχίζομεν τον Κόρφον, αφίνομεν και την Ελληνικήν θάλασσαν, ταξιδεύομεν εις την Αδριατικήν. ...Πριν φθάσωμεν εις το Τριέστι, αρράξαμεν εις ...μίαν πολιτείαν, κατάγιαλα, κατάρριζα υψηλών βουνών· ανέβηκα εις εκείνα τα βουνά, κάλλιον να ειπώ ανεβήκαμεν, ἀλογο, αγωγιάτης και εγώ· κακοδρομιά φοβερή· ...Τέλος πάντων με ανήφορον και κατήφορον, πεζούρα και καβάλλα, εφθάσαμεν εις πέντε καλαίς ώραις, πώς να το ειπώ, εις ένα ακρωτήριο βουνού· βλέπω χαμηλά ένα ίσιωμα, κλεισμένο από δένδρα, από βράχια· αγναντεύω, μετρώ, ένα, δύο, τρία, εικοσιοκτώ τζατήρια πράσινα, οθωμανικά από το χρώμα· τι είναι αυτά; λέγω του οδηγού μου· είναι, μου λέγει, τα αιχμάλωτα τζατήρια της μάχης του 'Ραχόβου· εις την μέσην ήτον ένα τζατήρι λευκό με τρεις θύραις και με σημαία, το καταμεσής, μου λέγει, είναι του ηγεμόνος Δανιήλ. Φθάνομεν και εις το εύμορφο τζατήρι. Να σας ειπώ πως με εδέχθη ο γενναίος πολεμιστής του Μαυροβουνιού εντρέπομαι. Δεν άξιζα τόσο. Εκοιμήθηκα εις το τζατήρι του· εγεύθηκα εις το τραπέζι του, εις το πλάγι μου είχα τον στρατηγόν Μίρκον, αδελφόν του ηγεμόνος· εστηκώσαμεν τα ποτήρια εις υγείαν της Χριστιανωσύνης· ...σεβαστά, μου είπε, είναι τα γράμματα που μου ήφερες, αλλά εγώ χαίρομαι να βλέπω έναν υπήκοον του βασιλέως Όθωνος, έναν αδελφόν μου των ελευθερωμένων Ελλήνων. Εγώ υπερεφανεύομουν και διά τους δύο αυτούς τίτλους. Το θάρρος του Δανιήλ προς το Ελληνικόν σκήπτρον, το σέβας του προς το γένος μας ύψωναν το φρόνημά μου. Πολλά με ηρώτησε η φιλελληνική ψυχή του ήρωος ανδρός, με εξέτασε διά τα άρματα τα Ελληνικά, πολλά μου ωμῆλησε διά την πατρίδα του. ...βλέπεις, μου έλεγε, αυτά τα βουνά; Είναι όλα αιματωμένα από αίμα ηρώων, το εύγλωττο αυτό αίμα θα πείσῃ τους βασιλείς να αναγγωρίσουν τα προπατορικά μου δικαιώματα και του λαού μου. Η θάλασσα πρέπει να ξήση την ηγεμονίαν μου, καθώς ξη σόλα τα πολιτισμένα έθνη· τι με εμπόδισε έπειτα από τη μάχη του Ραχόβου να μη προχωρήσω, να επαναστατήσω Ερτζεγοβίνα, Σερβίαν, Βουλγαρίαν και να φθάσω νικηφόρος όπου πολλοί δεν θα το επίστευαν! Τι έφραξε το κίνημά μου; Η θέλησις των βασιλέων· όσον είναι το σέβας μου προς την θέλησίν τους, ας ήναι η αγάπη τους προς εμένα και τον λαόν μου· και η ευλογίαίς του Θεού θα ευτυχήσουν αυτούς και τα έθνη τους. Δεν χωρίζομαι από τους μεγαλήτερούς μου, η καρδία μου δεν εμπιστεύεται εις την Χριστιανικήν τους ψυχήν.

...Ηλιοβασιλεύματα με επήρε ο Δανιήλ και εκαθίσαμεν εις κάτι λιθάρια, γύρω μας στεφάνι από οπλαρχηγούς εις τα χορτάρια, στολισμένοι ήταν με στηθάρια χρυσά, αργυρά, στην μέσην ένας λυριστής τραγούδαε τα ανδραγαθήματα της μάχης, μου εξηγούσαν τα λόγια. Σας εξομολογούμαι, κύριοι ακροαταί, ότι είτε από ταίς προτητερινάς μου ομιλίας με τον Δανιήλ είτε από το πολεμικό τραγούδι, εμεγαλύνετο τόσον η καρδία μου,

Του Γεωργίου ΤΕΡΤΣΕΤΗ

αισθάνομουν μίαν δύναμιν... Την αυρινήν, μεσημέρι, αποχαιρετήθηκα με τον ηγεμόνα, με την ηγεμόνισσα. Εκίνησα από την Λόβιτζα, το καλοκαίριασμα του ηγεμόνος, να υπάγω εις Τζετίνιαν, την μητρόπολιν, τρεις ώραις δρόμος, να ιδώ τα τρόπαια της μάχης του Ραχόβου, υμνολογημένα από τον λυριστήν. ...Είχα και γράμματα του Δανιήλ προς τον πρόεδρον της Γερουσίας, γαμβρόν του. Δρόμον δρόμον, Κύριοι ακροαταί, εμουρμούριζα

«Εις την μάχην ας χυθούμεν όλοι με άφοβη καρδιά,
ο καθένας ας πεθάνῃ διά πατρίδα διά παιδιά

...εις τον νησί οι πόλεμοι πρέποντο που το σώμα έχει ανθηρό,
σεβαστός είναι στους άνδρας, σταις γυναίκαις ποθητός,
εύμορφος και αν πρωτοπέσῃ εις τον πόλεμον νεκρός».

...Έδωσα τα γράμματα φθάνωντας εις την Τζετίνιαν, στέκομον εκεί θεατής άφωνος εις όσα έβλεπα εμπρός μου, τα οκτώ κανόνια, πέντε χιλιάδες ντουφέκια αριθμολογημένα, τα σπαθιά των πασάδων, τα υπερήφανα άτια τους, τα χρυσά χαλινάρια, και εις δύο θύραις του οπλοστασίου είδα κρεμασμένα τα παράσημα της Κριμέας, αγγλικά, γαλλικά, οθωμανικά· οι φονευμένοι του Ραχόβου ήτον από το στράτευμα που επολέμησε την Σεβαστούπολιν.

...Αλλά νεώτερον θέαμα έμελλε να ιδώ εις την Τζετίνια, το οποίον, εξόμολογώ την αμαρτίαν μου, δεν το υπώπτευα ούτε, ακούσατε. Ο Δανιήλ μου είχε δώσει σύντροφον του ταξιδίου μου έναν από τους σωματοφύλακάς του, χιλιούς έχει διαλεκτούς, ωμιλούσε τα απλοελληνικά· αυτός ως εφθάσαμεν εις την Τζετίνια είχε μεγάλον αγώνα, και μου έλεγε να υπάγωμεν να προσκυνήσω το λείψανον του αγίου Πέτρου· του λέγω, το λείψανον του Αγίου Πέτρου είναι εις την Ρώμην -όχι, μου λέγει, εδώ είναι άλλος Άγιος Πέτρος, Ο Βλαδίχας μας. Είχα εις το πλάγι μου τον Δελαρού (Delarue), Γάλλον, μάρτυρα, ιστορικόν ανύποπτον, του λέγω γαλλιστί, τι μου λέγει ο σύντροφός μου; -Καλά σου λέγει μου απεκρίθη, και αν είχες έλθει ολίγαις ημέραις πριν εδώ, θα ήσουν εις την πανήγυριν της εορτής του Αγίου. Αυτός είναι ο Πέτρος Α', Βλαδίχας, προκάτοχος του Πέτρου Β' Βλαδίχα, θείου και προκατόχου του τωρινού ηγεμόνος Δανιήλ· ο Πέτρος Α' βασίλευε το Μαυροβούνι από τα 1782 έως εις τα 1830. Ταΐς αρεταίς όσαις διδάσκει η ιερωσύνη, τα χαρίσματα, όσα χαρίζει η φύσις, όλα τα είχε· γενναίος, φρόνιμος, όσιος, πολεμιστής, νομοθέτης, εύμορφος, φίλος με βασιλείς, ταξιδιώτης (ο Δελαρού ομιλεί). ...του λέγω, πάμε εις το λείψανο του Αγίου. Είδα τον Άγιον εις την αργυρήν χρυσωμένην του θήκην, μεγαλόσωμος, είχε τα αρχιερατικά του ενδύματα, είχε παράσημα σταυροφορίας, δωρήματα βασιλέων, είχε ρομφαίαν πολέμου. Τον ασπάσθηκα· ούτε δεξιάν πατρός ούτε χελήν μητρός εφιλησε ποτέ με τόσον πόθον και σεβασμόν ξενητευμένος νιός, όσον εγώ τον Άγιον εκείνον, μου εφάνη φιλώντας τον, σαν να ήμουν ένας απεσταλμένος σας, πρέσβυς της πατρίδος.